

Медіаосвіта та формування інноваційного середовища в навчальних закладах

Розглядаються деякі аспекти розвитку медіаосвіти для громадян. Особлива увага приділяється проблемі впровадження медійних навчальних курсів в українських середніх школах.

Ключові слова: медіа, комунікативні технології, навчальний процес.

Some aspects of the development of media education are in consideration. Especially it pays attention to the problem of introduction of the media learning courses in the Ukrainian secondary school.

Keywords: media, communicative technologies, educational process.

Дедалі зростаючий вплив сучасних мас-меді на освітню сферу, зокрема на інтелектуалізацію та інтенсифікацію, якісну зміну навчального процесу, є очевидним. З одного боку, періодична преса, радіо, телебачення, інтернет усе частіше стають засобами популяризації знань, комунікації учнів і педагогів із зовнішнім світом, стимулом для обміну новими ідеями, творчості. На порядок денний ставиться проблема релевантності між існуючою у суспільстві системою освітянської медіа та інформаційними потребами навчальних закладів [1]. З іншого боку, варто зосередити увагу на ролі засобів масової комунікації в створенні інноваційного середовища в навчальних закладах. Ідеться про вплив на формування навчальних стратегій і технологій, ідеології національно орієнтованої освіти, врешті, критичного мислення, без чого неможливий інноваційний творчий процес.

З огляду на універсальність поняття "комунікація" варто насамперед окреслити філософію проблеми. Розглядаючи історію ідей комунікації з точки зору соціальної психології, американський дослідник Джон Дарем Пітерс звертає увагу на різні сенси "комунікації": діалог; повідомлення (надіслане іншим до самого себе чи до Бога); зв'язок, з'єднання; переміщення або передача; взаємообмін, тобто двобічне переміщення; спільність, долучення до внутрішнього досвіду одне одного (контакт внутрішніх світів); різноманітні види взаємодії за допомогою символів (у тотожному значенні слова "*logos*", що охоплює такі поняття, як "слово", "аргумент", "твердження", "трактат", "промова", "оповідь", "книга", "причина"); символи свідомості разом із засобами їх передачі в просторі й збереження у часі. Учений пропонує власне трактування поняття "комунікація", яке в глибшому сенсі налагодження шляхів змістовного проведення часу з іншими, на його думку, є швидше справою віри й ризику, ніж техніки й методу, проблемою не так настроювання передачі й отримання повідомлень, як організації колективного буття, надання місця в світі одне одному. Водночас

він акцентує увагу на дуалізмові "комунікації" — "вона одночасно і міст, і прірва — постає у новітніх технологіях і їхньому спіритуалістичному сприйнятті..." [2].

Буття кожної людини залежить від того, наскільки вона ідентифікує себе в соціальному, а тепер ми кажемо, інформаційному середовищі. Ідеться про соціалізацію особистості, коли важливими є не тільки способи оволодіння нею сучасними комунікаційними технологіями. Адже ми прагнемо бачити в наших дітях не штучно раціоналізований, уніфікований масовими стереотипами тип людини, а "вільний", одухотворений високими гуманістичними ідеалами інтелект. Іншими словами, цей процес пов'язаний не лише з формуванням свідомого громадянина, а й виховання людини з високим креативним і морально-етичним потенціалом, що є вирішальним у конкурентному змаганні різних суспільних систем і цивілізацій в епоху глобальних трансформацій. За словами відомого вченого і педагога, академіка П. Таланчука, пріоритетом сучасної освіти є виховання "людини розуму і мудрості", яка має "здатність ефективно та надійно діяти в нестандартних ситуаціях", "схильна бачити за видимими подіями їх невидимі причини, корені яких заховані в духовній та інформаційній сферах" [3].

Саме медіаосвіта нині може виступати одним із важливих чинників творення такої Людини. Як свідчать дослідження, зокрема відомого медіаідеолога, професора Джеймса Поттера, люди з високим рівнем медіаосвіченості адекватніше сприймають події, частіше демонструють власну позицію, точку зору при їх оцінюванні, мають ширший життєвий вибір, більше шансів і можливостей пристосуватися до умов суспільства й успішніше адаптуватися на роботі [4]. У всякому разі поняття "медіаосвіта" ми сприймаємо як один із напрямів чи складових так званої освіти для громадян. Це щось на зразок запровадженої у багатьох західних країнах дисципліни "Наука для всіх" або, скажімо, уроків громадянства у школах США.

Коли ми говоримо про взаємодію медіа (як синоніма "засоби масової інформації") та освіти, то маємо на увазі, що є: а) професійна журналістська освіта, де ведеться підготовка фахових репортерів, коментаторів, редакторів, видавців. (До речі, підготовку не тільки в рамках вищої освіти; у деяких країнах існують центри підготовки журналістів середнього рівня: студії, школи, коледжі тощо); б) освіта для громадян — як масова журналістська освіта, у тому числі для студентів та учнів середньої школи — "*media education*" або "*media literacy*" (медіа-грамотність).

У цьому разі нас цікавить зміст поняття "медіа-освіта". Розглядаючи в широкому сенсі це поняття, можемо виокремити такі його найважливіші елементи [5]:

1. Медіафілософія (у США та Великобританії — "*Philosophy of Mass Communication*", "*Media Philosophy*", "*Media Ecology*", у Німеччині — "*Medienphilosophie*").

2. Масове оволодіння сучасними комунікативними технологіями, включно зі створенням власних інтернет-ресурсів для індивідуального чи корпоративного самовираження, громадських, наукових чи мистецьких цілей.

3. Вироблення "психологічного імунітету" до потенційно негативного впливу сучасних медіа (у Західній Європі та Північній Америці для означення цього напрямку також застосовують поняття "медіаграмотність" ("*media literacy*").

4. Медіа-критика ("*media criticism*").

Отже, медіаосвіту можна розглядати як інструкцію для користування медіа для широкого загалу. Тобто як процес, що є важливою складовою громадянського суспільства і має на меті формувати активного, розумного, самостійного, критично мислячого споживача масової інформації, здатного до публічного спілкування, а також сформуванню психологічний захист від маніпуляції чи експлуатації з боку мас-медіа та розвинути інформаційну культуру.

У різних країнах, де набув поширення цей освітній напрям, у різний спосіб розвивали ідею медіаосвіти. Одними з перших розпочали цей рух у Великій Британії у 30-ті рр. ХХ ст. під назвою "*media culture*" і в Канаді — екранна освіта ("*screen education*"), пізніше — в 50–60-ті рр. у Франції, США.

Якщо йдеться про школу, то варто звернути увагу на досвід Великобританії, де медіапедагогіка розвинула так звану концепцію "медіащеплення" — прищеплення дітям психологічного імунітету до теленасильства чи порнографії. Її мета — на основі вміння сприймати побачене (телепередачі), а також через розуміння діяльності засобів масової інформації (ЗМІ) навчити школярів протистояти шкідливому впливові медіа (сцени насильства, нагнітання страху, гіперреклама, героїзація злочинців, руйну-

вання етичних засад християнства і т. д.). Інший підхід був близьким до французького й пропонував допомогти учням виробити високі естетичні смаки до екранної продукції, які б просто не дозволяли їм згодом дивитись на низькопробні її зразки. Сповідувався принцип, що дитина-творець із розвинутим художнім смаком швидше збагне якісне творіння іншої особи, нові знання та ідеї. Естети-французи намагалися навчити школярів активно використовувати медіазасоби для власного самовираження [6].

Ще 1959 р. Канада першою започаткувала шкільну навчальну програму з медіаосвіти для учнів 11-х класів. Її автором був один із батьків сучасної комунікаєстики, професор Маршал Маклюєн. Нині цей предмет вивчають майже в усіх школах країни і в більшості університетів. 1998 р. став роком масового запровадження медіаосвіти в навчальні національні програми Англії.

На початку 60-х рр. минулого сторіччя медіапрограма була запроваджена в двохстах початкових та ста середніх школах Франції. Нині тут діє Центр зв'язків освіти з засобами інформації (CLEMI) Міністерства освіти Франції, метою якого є поширення знань про ЗМІ та підготовка вчителів до роботи зі ЗМІ в школі. Засновник і директор Центру Жак Гоне вважає, що "ЗМІ в школі" сьогодні набувають значення, яке наближає їх до базових знань: "Так само, як дитина вчиться читати, писати й рахувати, щоб досягти мінімальної автономії, завтра вона вивчатиме засоби масової інформації, бо вони є джерелом знань..." [7].

Пік активності медіаосвітнього руху в США теж припав на 60-ті рр. ХХ ст. Однак обов'язковим цей напрям у шкільній програмі не став, оскільки навчання там не має єдиної державної централізованої системи. І все ж американська мережа "*Media Literacy*" сьогодні відома всьому світові завдяки напряму "навчання освітян" ("*Education for Educators*"). Вона широко пропонує семінари, навчальні програми, посібники, видає професійні журнали, продукує навчальні фільми.

У Східній Європі ці процеси стали розвиватися трохи пізніше, на початку 90-х рр. минулого сторіччя. Тут варто було б у першу чергу назвати цікаві концептуальні підходи українського дослідника Б. Полятиника, який у своїх розвідках розвинув поняття "медіаекологія" [7]. Українці, як і росіяни, здебільшого, бачать медіаосвіту як частину загальної освіти, часто інтегровану в інші базові дисципліни. Хоча, як свідчать останні спільні наукові семінари і конференції з цієї проблеми, дедалі більше вчених і педагогів схиляються до запровадження у школах спеціальних курсів на рівні факультативу.

Що ж це за спецкурси, і який їх зміст? Це, насамперед, "Основи журналістики", "ЗМІ і суспільство", "Мас-медіа і культура", "Етика масової комунікації",

а також курси з кіно- та фотомистецтва, мистецтва фіксування "сьогодення", спілкування і т. д.

Крім засвоєння знань і вміння аналізувати сучасні масові комунікації, твори медіакультури та критично сприймати й оцінювати їх вплив на аудиторію, учні мають самі брати активну участь у створенні медіатекстів. Ідеться про створення стінних газет, шкільних теле- і радіопрограм, онлайн-ових часописів, освоєння фахових навичок репортера, фотокореспондента, коментатора, редактора. Форми практичного засвоєння цих навичок можуть бути найрізноманітніші — через участь школярів у роботі прес-центрів, прес-клубів, творчих конкурсах, диспутах, семінарах тощо.

Не так давно брав участь у науково-практичній конференції, присвяченій проблемі формування інноваційних навичок учнів середньої школи. Педагоги й психологи пропонували оригінальні ідеї і науково-методичні підходи щодо активізації подібних здібностей в учнівському середовищі. Мій виступ про роль медіаосвіти в навчальному процесі теж викликав зацікавлення і навіть деяку полеміку. Однак лише на рівні, так би мовити, теоретичного сприйняття. Склалося враження, що, незважаючи на підтримку самої ідеї медіаосвіти, керівники середніх навчальних закладів і вчителі не дуже зацікавлені в практичному запровадженні у школах медіамодулів. Така обережність пояснюється і нерозумінням творчих можливостей сучасної комунікації, і відсутністю підготовлених педагогів-журналістів. Для початку,

мабуть, варто було б подумати про організацію спеціальних семінарів для вчителів, які орієнтовані на викладання медійних дисциплін.

Завдання медіапедагогів — навчити учнів вільно й розумно користуватися пресою та іншими ЗМІ, допомогти їм усвідомити роль медіа як засобу самовираження, культурного розвитку, розвинути в них креативні здібності, здатність сприймати, засвоювати й творити нове. А для цього потрібні спільні зусилля педагогів, психологів і журналістів.

1. Коновець О. Актуальні питання масовоінформаційної підтримки української освіти // Наукові записки Інституту журналістики. — 2003. — Т. 2. — С. 101–106.
2. Пітерс Джон Дарем. Слова на вітрі: історія ідеї комунікації. — К.: Вид. дім "КМ Академія", 2004. — С. 38–40.
3. Таланчук П. М. Не втрачай свій шанс потрапити в еліту. — К.: Університет "Україна", 2002. — С. 11.
4. Potter, W. James Media Literacy. — Thousand Oaks. — London; New Delhy: Sage publications, Inc., 1998. — P. 5–6.
5. Потятиник Б. Замість передмови, або виклик сторіччя // Медіа-атака: Матеріали міжнар. конф. "Медіа-освіта як частина громадянської освіти". — Львів: Нова журналістика, 2002. — С. 5–10.
6. Габор Н. Медіа-освіта по., або замість післямови // Медіа-атака: Матеріали міжнародної конференції "Медіа-освіта як частина громадянської освіти". — Львів: Нова журналістика, 2002. — С. 49–50.
7. Гоне Ж. Освіта і засоби масової інформації. — К.: Вид-во "К.І.С.", 2002. — С. 99.
8. Потятиник Б. Екологія ноосфери. — Львів: Світ, 1997. — 142 с.

